

Berényi Dénes

1928–2012

A Berényi Dénes névvel az idősebb nemzedék régóta találkozik: azonos nevű édesapja meteorológusként rendszeresen a *Napló* hasábjain elemezte az országrész időjárását. Az ifjabb Berényi Dénes Debrecenben született, és a Kossuth Lajos Tudományegyetemen szerzett fizikus oklevelet 1953-ban, a legiobbkor ahhoz, hogy Szalay Sándor tanítványaként alapító tag lehessen az 1954-ben megalakuló Atommagkutató Intézet tudományos közösségében. Fiatal kutatóként az atommagokból kibocsátott sugárzásokat és általuk az atommagok szerkezetét tanulmányozta. E szakterületet magspektroszkópiának nevezik, és Berényi Dénes hamarosan a Magspektroszkópiai Osztály vezetője lett. Az atommagok különleges bomlási módjait tanulmányozta, többek között a radioaktív bomlást kísérő folytonos elektromágneses sugárzást, s ezekkel a kutatásokkal komoly nemzetközi elismerést vívott ki. Az 1970-es évektől főként az atomok elektronhéjának ütközési folyamatokban tapasztalható viselkedése érdekelt, ami akkor lényegében felderítetlen terület volt. Csoportjával itt is jelentős, nagy visszhangot kiváltó eredményeket ért el. Azóta ez az Atommagkutató Intézet egyik fő kutatási területe, szerteágazó témákkal és alkalmazásokkal.

Húsz éven át Debrecenben került sor azokra a nemzetközi műhelytalálkozókra, melyeket ő indított útjukra, és amelyeket Argentínától Japánig a szakterület legrangosabb találkozójaként tartottak számon.

Kiválósága a tudományos ranglétrán is gyors előrehaladást biztosított számára. 1963-ban nyerte el a fizikai tudomány kandidátusa címet, 1969-ben a fizikai tudomány doktora lett. Az MTA-nak 1973-tól levelező, 1985-től rendes tagja. 1976 és 1990 között Szalay Sándor utódjaként az Atommagkutató Intézet igazgatója volt. Nevéhez fűződik az első magyarországi ciklotron telepítése, és a pozitron-emissziós tomográfia magyarországi meghonosítása az Debreceni Orvostudományi Egyetem kutatóival, orvosaival együttműködve. Ezeket a jövőt alapozó eredményeket elsősorban az ő kitartásának, türelmének és hatalmas szervező munkájának köszönhetjük.

A rendszerváltás első éveiben 1990 és 1993 között látta el az MTA alelnöki feladatait, amely akkor sok fantáziát és alkotóerőt igénylő, nem szokványos feladatot jelentett. Eközben kutatásait kutatóprofesszorként folytatta. 1993-tól 1999-ig Debrecen tágabb nemzetközi környezetének tudományos életét fogta össze a *Debreceni Akadémiai Bizottság* elnökeként. Ekkor kötelezte el magát a határon túlra szakadt magyarság tudományos műhelyeinek támogatása mellett. 1996 és 2006 között az Akadémia *Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottságának* első elnöke volt. Betöltötte a *Domus Hungarica Scientiarum et Artium Kuratórium* és a *Határon Túli Magyarok Oktatásáért Apáczai Közalapítvány Kuratórium* elnöki posztját is. Mint emeritusz professzor nyugdíjasként is tovább dolgozott az Atommagkutató Intézetben. Tudományos tevékenysége mellett évtizedekig „önkéntesként” oktatott a Kossuth Lajos Tudományegyetemen: 1952–54-ben tanársegédként, 1966–74-ben címzetes docensként, 1974-től címzetes egyetemi tanárként.

Szenvedélyes közéleti ember volt. A tudományos közélet számos szervezetében viselt vezető tisztséget. Több nemzetközi konferenciasorozat tudományos bizottságának és nemzetközi szakmai társaságoknak volt hosszabb ideig elnöke, vagy alelnöke. Tagja volt a Nemzetközi Humanista Liga állandó bizottságának, a Mérnökök és Kutatók a Globális Felelősségért társaság tanácsának és a Londonban székelő Európai Akadémiának. Itthon elnöke volt a Nemzetközi Tudományos Unió Nemzeti Bizottságának. 2000-ben az Eötvös Loránd Fizikai Társulat tiszteletbeli elnökévé választották. A Debreceni Egyetem alapításának 100. évfordulójának megünneplését előkészítő Centenárium Bizottságot is ő vezette. Sokáig Marx Györggyel karöltve szerkesztette a *Fizikai Szemlét*, majd 2004–2005-ben egyedüli főszerkesztőként.

Szívügye, igazi édesgyermeke volt a Debreceni Szemle; a kiadó alapítvány kuratóriumának és szerkesztőbizottságának elnökeként is dolgozott, miközben több más kuratóriumnak és szerkesztőbizottságnak is tagja volt.

Berényi Dénes nagyszámú eredeti tudományos cikk szerzője, tudományos konferenciák és műhelytanácskozások előadója és szellemi vezéregyénisége volt. Széles érdeklődési körű, igazi humanista személyiség volt. Ismeretterjesztői munkássága a közelmúltig igen jelentős. A Természet Világa számára írt utolsó cikke még ezután jelenik meg. Egyik kedvenc témája az utóbbi években a környezetkutatás és a klímaváltozással kapcsolatos modellek kritikai elemzése. Erről két éve könyve is megjelent.

Kutatási eredményeit, oktatói és ismeretterjesztői munkásságát, hazai és nemzetközi szakmai, tudományos teljesítményét két Akadémiai Díjjal, Állami Díjjal, az MTA ezüst érmével, valamint a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztjével ismerték el. Az Eötvös Loránd Fizikai Társulattól fiatal korában díjat, később társulati érmet és Marx György-émlékérmet kapott. Egyéb hazai díjai: a Pro Renovanda Cultura Hungariae Pázmány Péter-díja (1997), a Kossuth Lajos Tudományegyetem Pro Universitate kitüntetése (1998), a Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat Emlékérme (2000), a DAB Pro Scientia Érme (2000), a Debreceni Zsidó Hitközség Toleranciadíja (2000), a Határon Túli Magyar Felsőoktatásért Apáczai-érme (2002), a magyar kormány „Kisebbségekért” díja (2002), a Természet Világa folyóirat Szily Kálmán-plakettje, a Debreceni Egyetem Díszérme.

A Debreceni Agrártudományi Egyetem, az Ungvári Nemzeti Egyetem, az Universitatea din Oradea (Nagyvárad) és a Babeş-Bolyai Tudományegyetem (Kolozsvár) díszdoktori címmel tüntette ki. Tiszteletbeli tagjává választotta a Horvátországi Magyar Tudományos és Művészeti Társaság, az Erdélyi Múzeum Egyesület pedig Gróf Mikó Imre-émléklappal és -plakettel tüntette ki.

Önzetlensége, szerénysége, kedves, szeretetteljes lénye különös fényrel ragyogta be azokat, akik – rendszerint sokan – vele, körülötte dolgoztunk. Ez a munka nem mindig volt könnyű, de legkeményebben, legnagyobb kitartással ő dolgozott, ő adott példát. Talán erre a fényre akart emlékeztetni a Smithsonian Astrophysical Observatory, amikor róla nevezte el az (5694)3051 P-L jelű kisbolygót.

Mi, tanítványai, munkatársai mindig csodáltuk azt a csillapíthatatlan belső lendületet, amellyel dolgozott: energikusan, odaadással, derűsen és optimistán, fásultság vagy gátlás látható jele nélkül. Eközben mindvégig, mindnyájunk számára elérhető volt. Legmeggyőzőbb érve a belőle sugárzó belső meggyőződés volt, és ez kezdeményezéseinek külön nyomatékot adott. Ez tette őt olyan sok program sikeres vezetőjévé. Különös tehetsége volt arra, hogy embereket gyűjtsön maga köré; mindenki érezhette a bizalmát. Vállalkozásait a résztvevők közös akaratának megteremtésével vitte sikerre.

Berényi Dénessel a város egyik fáradhatatlan munkását, építőjét és gyarapítóját, díszpolgárát veszítette el, a debreceni fizikusok pedig mesterüket, szeretett kollégájukat.

Az MTA Atommagkutató Intézetének közössége és volt munkatársai, tanítványai nevében:

Lovas Rezső és Sulik Béla